

УДК 330.3

В. В. Кужель,
викладач кафедри "Менеджмент організації",
ПВНЗ "Херсонський економічно-правовий інститут"
Я. В. Солтик,
викладач кафедри фінансів, Державний інститут управління кадрами, м. Київ

МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ В СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

V. Kuzhel,
lecturer in "Organization Management", PVNZ "Kherson Economics and Law Institute"
Y. Soltyk,
Lecturer, Department of Finance, National Institute of Personnel Management, Kyiv

DIAGNOSTIC TECHNIQUES FOR REGULATORY ECONOMIC DEVELOPMENT OF AGRICULTURE COMPANIES

У даній статті представлені підходи щодо діагностики економічної діяльності підприємств з точки зору різних вчених. Було досліджено напрями та методи діагностики аграрних підприємств.

This article presents approaches to the diagnosis of the economic activity of enterprises from the perspective of the various scientists investigated questions about the directions of diagnostics, formed a system of classification of diagnosis. Paying attention to the stages of economic diagnostics manufacturing company.

Ключові слова: діагностика державних підприємств, складна структура, класифікація, типи, симптоми, етапи.

Key words: diagnosis, state enterprises, the complex structure, classification, types, symptoms, stages.

Вкрай несприятливі умови господарювання, які склались в аграрному секторі економіці, загострили основну проблему сьогодення — пошук і впровадження оптимальних методів оцінювання і контролю стану захисних функцій аграрних виробничо-господарських структур з метою виходу із кризового стану, нарощення обсягів аграрного виробництва в контексті формування системи регулювання економічного розвитку. З цим пов'язана необхідність побудови механізмів постійного моніторингу, що базується на діагностиці поточного стану економічної діяльності, і встановлення її тісного взаємозв'язку з основними структурними властивостями сучасного аграрного виробництва: сталість, стійкість, дієздатність, гнучкість, ефективність, надійність, платоспроможність, ліквідність, комерційні ризики, кредитоспроможність, конкурентоздатність тощо, які, своєю чергою, виступають поточними індикаторами оцінювання фінансово-економічного захисту аграрного підприємства в умовах непрогнозованого

ринку помірно безпечної підприємницької діяльності в основному через комплексні прояви гнучкого реагування на погіршення свого фінансово-економічного стану.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє стверджувати про високу увагу фахівців та науковців до проблем економічної захищеності підприємств аграрного виробництва, пошуку механізмів активізації та економічного піднесення аграрного сектора та формування інструментарію діагностики поточної та довгострокової діяльності аграрних підприємств. Вище зазначені проблеми висвітлені в наукових працях Андрійчука В.Г., Алексєєва І.В., Бланка І.О., Маліка М.Й., Лаврука В.В., Непочатенко О.О., Кузьміна О.Є., Гришової І.Ю., Бечко П.К., Дем'яненка М.Я., Саблука П.Т., Лупенка Ю.О., Хоми І.Б., Шабатури Т.С., Крюкової І.А., Топіхи В.І., Чупіса А.В. та ін.

Проте, існує об'єктивна необхідність удосконалення інструментів діагностики в системі регулювання економічного розвитку підприємств аграрного виробництва. Застосування традиційних фінансових технологій в аграрній сфері свідчить про істотне зниження їх ефективності сприяння сталому її розвитку. Все це змушує розпочати пошук нових більш дієвих оптимальних фінансових механізмів та інструментарію поточної діяльності аграрних підприємств у контексті сталого розвитку аграрної сфери.

МЕТА СТАТТІ

Метою дослідження є визначення факторів економічного розвитку аграрних підприємств та формування методичного інструментарію їх діагностики та моніторингу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сьогодні спостерігається низька економічна ефективність поточної діяльності аграрних підприємств, звуження сфери їх економічної діяльності, розповсюдження недотримання сівозмін, формування нестійких і несприятливих умов інвестиційного клімату, змушений імпорт продовольчого зерна після активного його експорту, великі виробничі витрати, злет фінансових ризиків, зниження фінансової стійкості, втрата платоспроможності, спустошення і занепад сільських територій (частка безлюдних і деградуючих сіл більше 40%), неймовірна бідність сільського населення. По суті, такі цілісні компоненти аграрної сфери, як кредитні ресурси, інвестиційні потоки, технологічні інновації та суспільні інститути функціонують ізольовано одна від одної. Існуючі проблеми сталого розвитку підприємств аграрного виробництва, на нашу думку, зумовлені теоретико-методологічним відставанням наукової думки.

Ефективність функціонування фінансово-економічного механізму залежить від якості управління його складовими та базується на якісній системі діагностики та моніторингу екзогенних та ендогенних чинників розвитку підприємств аграрної сфери [1]. Важливою проблемою на шляху втілення концепції сталого розвитку є формування системи вимірів (індексів та індикаторів) для кількісного і якісного оцінювання цього складного процесу. Головні вимоги до зазначеної системи вимірів — її інформаційна повнота та адекватність представлення взаємопов'язаної тріади складових сталого розвитку. У цьому напрямі зараз працюють як відомі міжнародні організації, так і численні наукові колективи, але однозначного узгодження цієї системи вимірів поки що не досягнуто [2; 3].

Сталий розвиток аграрної сфери повинен досягатися оптимальним поєднанням таких важливих факторів розвитку її економіки, як рівень та якість інновацій, пріоритетна підтримка досліджень, значні іноземні інвестиції, з досконалим законодавством у сфері оподаткування бізнесу та високих технологій, ефективним захистом приват-

ної власності, і особливо інтелектуальної, мінімальним рівнем корупції, орієнтацією фінансової політики держави на створення ефективних механізмів державної підтримки галузі.

До загальновідомого інструментарію макроекономічного аналізу економічного розвитку аграрної сфери відносять модель кругових потоків, модель пропозиції та попиту, хрест Кейнса, модель IS-LM, криві Філіпса, Лафера, модель Слоу та ін. [4; 7]. Моделі використовуються для розкриття теоретичних перспектив економічного росту та підбору певних політичних, економічних і фінансових інструментів для його забезпечення. Але, характеризуючи макроекономічні залежності у довгостроковому та короткостроковому періоді, названі моделі не враховують можливості виникнення конфліктів економічних інтересів і необхідності розв'язання проблем, зумовлених ними. Тому проблема використання моделей макроекономічного аналізу є такою, що потребує окремого дослідження.

Окрім показники та економічні характеристики галузі безпосередньо впливатимуть на її майбутній розвиток, через те що спрямованість довгострокового розвитку та стратегії підприємства вимагають аналізу його стратегічного становища, особливості галузі, умов конкуренції, ресурсів та можливостей підприємства.

Так, по-перше, велике значення має розмір, масштаби ринку діяльності підприємств та темпи росту, оскільки маленькі ринки рідко зацікавляють підприємства-лідерів, що мають стабільне виробництво із високою конкурентною позицією та налагодженими каналами збуту продукції, а такий фактор, як економія на масштабі, збільшує обсяги виробництва та долю ринку, що забезпечує конкурентоспроможний рівень витрат на одиницю продукції. Швидкість росту ринків приваблює нових конкурентів, в той час як уповільнення темпів росту ринків сприяє посиленню конкурентної боротьби та допомагає витісненню слабких конкурентів.

Також, при діагностиці потенціалу підприємства, особливу увагу приділяють таким параметрам його стратегічного розвитку, як собівартість та стандартизація продукції, швидкість технологічних змін та можливості удосконалення продукції, вимогам до стартового капіталу та умовам входу-виходу на інші ринки, вертикальній інтеграції та кластерним ініціативам регіону. Дійсно, більшість покупців продукції схильються до зниження ціни на великі та значні види продукції, ніж на невеликі та дешеві, тому чим вище стандартизація продукції, тим простіше покупцям обрати іншого постачальника продукції чи перейти до іншого товаровиробника. Високий рівень технологій та інноваційний розвиток галузей надає підприємствам великі переваги перед конкурентами, проте скорочує життєвий цикл товарів, збільшує ризики введення на ринок нових продуктів конкурентами, збільшує ризики входження на ринок нових

підприємств, ризики старіння устаткування та приладів до часу повної амортизації, а надлишок виробничих потужностей в галузі призводить до зниження ціни на продукцію та доходів підприємств.

Таким чином, життєздатність стратегії підприємства обумовлюється двома групами факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, що потребують постійного моніторингу.

Особливості аграрного виробництва та специфіка ведення бізнесу в Україні сформували певний перелік факторів, що мають суттєвий вплив на економічний розвиток аграрних підприємств, визначають його рівень, які доцільно розподілити на екзогенні (зовнішні) і ендогенні (внутрішні) (рис. 1).

Зовнішні стосовно підприємства, на які воно не може впливати або цей вплив може бути незначним (ендогенні). До внутрішніх факторів відносяться ті, що безпосередньо залежать від форм, методів та організації роботи на самому підприємстві (ендогенні). Акцентуємо увагу, що даний поділ є умовним, оскільки існує дуже високий кореляційний зв'язок між даними групами.

Оцінювання результативності управління економічною діяльністю підприємства потребує вибору критеріїв оцінювання, застосування яких дозволяє встановити тип і метрики шкали її вимірювання. Наразі дослідження результативності економічних процесів розвиваються під впливом двох домінант, кожна з яких, у свою чергу, являє собою діалектичну єдність кількох складових.

Перша домінанта стосується подолання суперечності між наявністю ресурсів та результатами їхнього використання, а саме зіставлення отриманих результатів з ресурсами, витраченими за період досягнення таких результатів. Друга домінанта стосується усунення невизначеності у тріаді "мета — спосіб — результат" [7]. Крім того, існує ще одна логічна проблема — зіставлення цілей і результатів управління економічною діяльністю аграрного підприємства, яку частково можна розв'язати шляхом створення метрики, яка була б зрозумілою для суб'єктів управління. Особливе місце у такій метриці посідає вибір критеріїв оцінки результативності, який, в свою чергу, залежить від багатьох чинників. В основу оцінювання результативності управління економічною діяльністю аграрного підприємства покладено принципи цілеспрямованості, достовірності, повноти, прозорості, комплексності, вимірності, інформаційної забезпеченості та економічності. Оцінювання результативності управління економічною діяльністю аграрного підприємства розглядається як упорядкована послідовність надання економічним

- політична ситуація;
- податкове навантаження;
- стратегічна орієнтація держави;
- кризові коливання світової економіки;
- вступ до СОТ;
- законодавче забезпечення.

- ціновий диспаритет;
- державне регулювання;
- тійізація економіки;
- неконтрольована приватизація;
- частка ринку;
- інфляція;
- сезонність виробництва та інші.

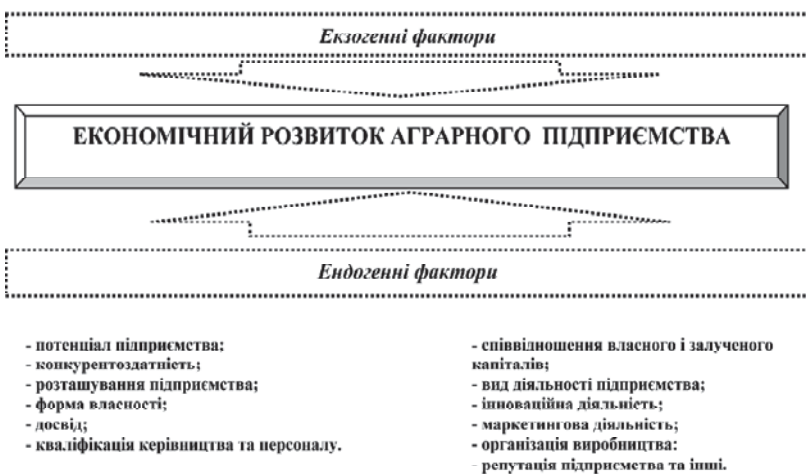

Рис. 1. Екзогенні та ендогенні фактори, які впливають на економічний розвиток аграрних підприємств

процесам, явищам, суб'єктам, об'єктам системи економічної безпеки певних символів або чисел, на основі заздалегідь визначених правил і процедур, застосування яких скеровано на адекватність відображення реальної економічної дійсності.

Економічна діагностика аграрного підприємства проводиться за такими етапами.

Перший етап — визначення мети та предмета діагностики:

- визначення мети та завдань діагностики;
- розробки схеми та послідовності проведення діагностики;
- визначення термінів та періодичності діагностики.

Другий етап — вибір якісних та кількісних показників для діагностування, критеріїв їх оцінки:

- визначення сукупності показників для досягнення мети та завдань діагностики;
- визначення порядку отримання результатів діагностики.

Третій етап — формування інформаційної бази діагностичного дослідження:

- визначення засобів одержання та перероблення інформації та перевірка її достовірності;
- аналітичне оброблення інформації з метою очищення значень показників від впливу зовнішніх факторів, які не залежать від діяльності підприємства.

Четвертий етап — проведення аналітичних, техніко-економічних та математичних розрахунків:

- визначення переліку взаємопов'язаних факторів та їх групування;
- визначення взаємозв'язку між показниками та факторами;
- елімінування впливу факторів, які не залежать від діяльності підприємства;

— визначення впливу факторів на показники, які досліджуються;

— визначення невикористаних резервів для поліпшення значення показників.

П'ятий етап — виявлення стану досліджуваного процесу (об'єкта) та симптомів кризових явищ, визначення загальних тенденцій фінансово-економічного розвитку об'єкта:

— аналіз виконання планів за показниками, які досліджуються;

— аналіз змін показників порівняно з базовим періодом;

— аналіз ефективності використання усіх видів ресурсів.

Шостий етап — узагальнення результатів діагностування:

— підсумкова оцінка результатів діагностики та невикористаних резервів та розроблення заходів з використання виявлених резервів.

Заключний етап — розроблення прогнозу розвитку об'єкта.

Діагностика конкурентоспроможності підприємства передбачає макродіагностику, що визначає потенційні можливості та загрози діяльності підприємства з огляду на його сильні та слабкі сторони. На основі застосування SWOT-аналізу як оптимального для даного типу діагностики інструментарію встановлено, що найважливішими потенційними можливостями, яким могли б скористатися сільськогосподарські підприємства, є потенційно велика місткість ринків, підвищення попиту на цільових ринках на агропродовольчі продукти, перспективи виходу на зовнішні ринки. Водночас основними загрозами ринку підприємств як потенційних та діючих його суб'єктів, що суттєво впливає на рівень привабливості ринку, є відсутність дієвої ринкової інфраструктури, низький рівень прогнозованості цінової кон'юнктури аграрного ринку, обмежений доступ до ринків ресурсів та збуту.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищезазначене, можна констатувати, що вразливість аграрного сектора України формує специфічні фактори впливу на економічний розвиток аграрних підприємств, але разом з тим існує високий кореляційний зв'язок з економічною безпекою на макро- та мезорівнях. Тому для забезпечення високого рівня економічного розвитку аграрних підприємств необхідно враховувати усі можливі фактори не лише на рівні суб'єктів господарювання, а й держави в цілому. Дослідження економічної діагностики є складним об'єктом, тому її проведення передбачає і охоплює всі сфери функціонування аграрного підприємства: діагностику загальної виробничої діяльності, фінансову діагностику, діагностику основного та оборотного капіталу, діагностику трудових ресурсів тощо. На основі діагностичних показників прибутковості, платоспроможності, ліквідності, раціонального

розміщення оборотних коштів тощо є можливим формування подальшої стратегії розвитку підприємства та корегування короткострокових планів за рахунок зміни тактичних завдань та цілей.

Література:

1. Концепція сталого розвитку України. — Київ, 1997. — С. 17.

2. Україна: проблеми сталого розвитку / Наукова доповідь. — Київ: РВПС України, 1997. — 149 с.

3. Волкова Н.С. Використання сучасного підходу при розробці діагностичних систем / Н.С. Волкова // Вісник Черкаського університету: наук. журнал. — Сер.: Економічна. — Черкаси: Вид-во Черкаського НУ ім. Богдана Хмельницького, 2010. — Вип. 172. — С. 67—74.

4. Гришова І.Ю. Теоретичні засади фінансового забезпечення стратегічних рішень / І.Ю. Гришова // Економічні науки. Серія "Економіка та менеджмент": Збірник наукових праць; Луцький національний технічний університет. — Луцьк, 2010. — Випуск 7(26). Частина I. — С. 267—275.

5. Гришова І.Ю. Теоретичні засади фінансового забезпечення стратегічних рішень / І.Ю. Гришова // Економічні науки. Серія "Економіка та менеджмент": Збірник наукових праць; Луцький національний технічний університет. — Луцьк, 2010. — Випуск 7(26). Частина I. — С. 267—275.

6. Гришова І.Ю. Методичний інструментарій фінансового потенціалу переробних підприємств АПК. Актуальні питання розвитку сучасної економіки: колективна монографія. Частина 2. / І.Ю. Гришова / ред. О.О. Непочатенко, Ю.О. Нестерук. — Умань: Видавець "Сочинський", 2011. — С. 94—104.

7. Хома І.Б. Формування аналітичного інструментарію діагностики рівня фінансово-кредитної захищеності промислового підприємства: монографія / І.Б. Хома // Аспекти соціально-економічного розвитку транзитивної економіки. — Частина 2. / Під ред. д.е.н., проф. О.О. Непочатенко. — Умань: Видавець "Сочинський", 2011. — 278 с. — С. 149—127.

8. Хома І.Б. Методика визначення допустимої похибки при діагностуванні стану економічної безпеки підприємства / І.Б. Хома // Вісник Національного університету "Львівська політехніка" "Проблеми економіки управління". — Львів: Вид-во НУ ЛП. — 2011. — № 698. — С. 312—322.

9. Гетьман О.О. Економічна діагностика: Навч. посіб. / О.О. Гетьман, В.М. Шаповал. — Київ, Центр навчальної літератури, 2007. — 307 с.

10. Косянчук Т.Ф., Лук'янова В.В., Майорова Н.І., Швид В.В. Економічна діагностика: Навч. посіб. / Т.Ф. Косянчук, В.В. Лук'янова, Н.І. Майорова, В.В. Швид; за заг. ред. Т.Ф. Косянчук. — Львів: Новий Світ — 2000, — 2009. — 452 с.

Стаття надійшла до редакції 22.06.2013 р.